

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมยุคข่าวสาร เช่นปัจจุบันนี้ข่าวสารหรือสารนิเทศเผยแพร่ออกมามากมาย การดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยสารนิเทศ ด้วยสารนิเทศมีประโยชน์นานับการ นับแต่ช่วยให้ความรู้ คลายความสงสัย ช่วยแก้ปัญหา วางแผนและตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง สารนิเทศจึงช่วยพัฒนาบุคคล บุคคลใดละเลยย่อมจะก้าวไม่ทันต่อการพัฒนาของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สารนิเทศที่ถูกต้อง ทันสมัย เชื่อถือได้ เหมาะแก่ความสามารถของผู้ใช้ในการนำไปใช้งานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้อยู่ในสังคม (ประภาวดี สืบสนธิ์ 2531 : 23)

ผู้สูงอายุเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งปัจจุบันได้รับความสนใจจากรัฐบาล ในการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาผู้สูงอายุให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณภาพและสามารถ ทำประโยชน์แก่สังคมได้ ทั้งนี้เพราะขนาดและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เรื่อย ๆ กล่าวคือ เพิ่มจาก 1.2 ล้านคนในปี พ.ศ. 2503 เป็นกว่า 3 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2530 หรือจากประมาณร้อยละ 5 เป็นร้อยละ 6 และคาดว่าในปี พ.ศ. 2555 ประเทศไทย จะมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 7 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด (นภาพร ชโยวรรณ, มาลินี วงษ์สิทธิ์ และจันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย. 2531 : 1)

ในขณะที่ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น สังคมไทยก็ได้พัฒนาสู่ความก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจและสังคม มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต แรงงานจากภาคเกษตรกรรม หลังไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในเมือง ทำให้คนในสังคมเห็นความจำเป็นของครอบครัวเดี่ยว มากกว่าครอบครัวขยาย เพราะทุกคนต้องดูแลและช่วยเหลือตนเอง รวมทั้งต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมตลอดเวลา ผู้สูงอายุจึงกลายเป็นกลุ่มคนที่ครอบครัวและสังคมให้ความ

สำคัญน้อยลง (สุมาลย์ โทมัส 2531 : 5) นอกจากนี้ผู้สูงอายุต้องเลิกทำงาน รายได้ลดลงหรือไม่มีรายได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุพบกับปัญหามากขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพอนามัย ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่รู้สึกว่าตนเองไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้" (พีรสิทธิ์ คำนวมศิลป์, สินี กมลนาวัน และประเสริฐ รักไทยดี 2523 : 17)

รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญและปัญหาของผู้สูงอายุ อันจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงดำเนินการแก้ไขและป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยจัดตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์เป็นกรรมการและเลขานุการ มีผู้แทนจากหน่วยราชการและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการเพื่อจัดทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ พ.ศ. 2525-2544 ซึ่งได้กำหนดทิศทางของแผนไว้ 4 ประการ เพื่อให้การดำเนินงานตามแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุเป็นเอกภาพทั้งภาครัฐและเอกชน อนึ่งในทิศทางของแผนฯ ได้เน้นความสำคัญของสารนิเทศว่า "ผู้สูงอายุควรได้รับข่าวสาร ข้อมูล รวมทั้งคำแนะนำถึงวิธีป้องกันและรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง นอกจากนี้ยังควรได้รับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้" (คณะกรรมการการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ 2528 : 1 - 2) แสดงให้เห็นว่า สารนิเทศมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุ นโยบายที่กำหนดไว้ในแผนดังกล่าวแล้วได้รับการตอบสนองจากหน่วยงานต่าง ๆ หลายฝ่าย โดยปัจจุบันมีหน่วยงานของรัฐบาลและองค์กรเอกชนหลายแห่งจัดเผยแพร่และให้บริการสารนิเทศแก่ผู้สูงอายุ ดังนี้ (คณะกรรมการศึกษาวัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ม.ป.ป. : 2 - 5)

1. หน่วยงานของรัฐบาล ได้แก่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานกฤษฎีกา

1.1 กรมการศึกษานอกโรงเรียน สนับสนุนให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนระดับภาคและจังหวัด จัดงานสัปดาห์ผู้สูงอายุแห่งชาติ และจัดเผยแพร่สารนิเทศเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในรูปนิทรรศการ แผ่นพับ แผ่นปลิว และบทวิทยุ

1.2 กระทรวงมหาดไทย กรมพัฒนาชุมชนร่วมมือกับกรมประชาสัมพันธ์จัด นิทรรศการวันผู้สูงอายุแห่งชาติ และสนับสนุนให้กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมพัฒนาชุมชน จัด ทำแผ่นพับเกี่ยวกับเรื่องผู้สูงอายุกับงานพัฒนาชุมชน

1.3 กระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัยร่วมมือกับกรมประชาสัมพันธ์ จัด นิทรรศการวันผู้สูงอายุแห่งชาติ และสนับสนุนให้กองโภชนาการผลิตเอกสาร แผ่นพับ โบสเตอร์ เกี่ยวกับเรื่องอาหารผู้สูงอายุ

1.4 สำนักนายกรัฐมนตรี องค์การกีฬาแห่งประเทศไทย จัดทำจุลสารเผยแพร่ เกี่ยวกับกีฬาและการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพในวัยสูงอายุ

2. องค์การเอกชน ได้แก่ องค์การ Help Age ในประเทศไทย สภาสตรีแห่งชาติ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย และชมรมผู้สูงอายุ (คณะกรรมการ การศึกษาวัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ม.ป.ป. : 2 - 5)

2.1 องค์การ Help Age ในประเทศไทย (เสียงอาวุโส 2531 : 2) ซึ่งเป็นองค์กรที่ปฏิบัติงานเพื่อผู้สูงอายุได้ร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ในการจัดเผยแพร่ และให้ บริการสารนิเทศแก่ผู้สูงอายุ ดังนี้

- ร่วมมือกับศูนย์กลางเผยแพร่พุทธศาสนา วัดสระเกศ ต.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์ จัดอบรมด้านส่งเสริมสุขภาพทางกายและจิตใจ
- ร่วมมือกับกองส่งเสริมพัฒนาและบริการสภาคริสตจักรในประเทศไทย จัดประชุมผู้สูงอายุเพื่อพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้สูงอายุ
- ร่วมมือกับชมรมผู้สนใจสมุนไพร อ.โพธิ์ประทับช้าง จ.พิจิตร ให้การฝึกอบรมผู้สูงอายุและครอบครัวในการดูแลสุขภาพ
- นอกจากนี้ยังร่วมมือกับสมาคมคัลลิงบัดดูลาอาวุโส จัดเผยแพร่และ ให้บริการสารนิเทศแก่ผู้สูงอายุ โดยจัดทำจดหมายข่าวราย 2 เดือน
- จัดอภิปราย บรรยาย เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ และการส่งเสริม อาชีพของผู้สูงอายุ จัดทำแผ่นปลิว โบสเตอร์ และจัดพิมพ์หนังสือ

2.2 สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ จัดเผยแพร่และให้บริการสารนิเทศในรูปแบบของการบรรยายเกี่ยวกับโภชนาการ สุขภาพ เป็นต้น และจัดพิมพ์เอกสารโปสเตอร์เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.3 สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์กรกลางหรือเป็นศูนย์รวมของชมรมผู้สูงอายุในทุกระดับทั่วประเทศ รวมทั้งหน่วยงานและองค์กรของรัฐและเอกชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ได้จัดเผยแพร่และให้บริการสารนิเทศโดยจัดสัมมนาแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชน จัดอบรมหลักสูตรก่อนการเกษียณอายุแก่ข้าราชการ และจัดทำหนังสือเรื่องวิธีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ

2.4 ชมรมผู้สูงอายุ เป็นองค์กรที่กรมประชาสัมพันธ์ กรมการแพทย์ และกรมอนามัยได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชมรมผู้สูงอายุเป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นซึ่งกันและกันในระหว่างผู้สูงอายุและเป็นศูนย์กลางในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ อีกทั้งเพื่อเป็นศูนย์กลางด้านข่าวสาร และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ (พดพิทักษ์ เหลืองโพลย์ 2530 : 12) ชมรมผู้สูงอายุในประเทศไทยมีทั้งหมด 118 ชมรม เป็นชมรมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร 12 ชมรม และชมรมผู้สูงอายุในต่างจังหวัด 106 ชมรม ชมรมผู้สูงอายุได้จัดเผยแพร่และให้บริการสารนิเทศแก่สมาชิกของชมรมผู้สูงอายุในรูปแบบของการบรรยาย การสาธิต และจัดพิมพ์วารสารในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและธรรมะ

ชมรมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครที่จัดเผยแพร่ รวมทั้งให้บริการสารนิเทศอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่

2.4.1 ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ จัดเผยแพร่และให้บริการสารนิเทศในรูปแบบการบรรยายทุกวันพุธ ในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพผู้สูงอายุและธรรมะ ตลอดจนให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย

2.4.2 ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสงฆ์ จัดให้มีการบรรยายทางวิชาการเดือนละ 1 ครั้งทุกต้นเดือน เรื่องที่จัดบรรยายส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพและธรรมะจัดทำวารสารเผยแพร่แก่สมาชิกของชมรม

2.4.3 ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลศิริราช จัดให้มีการบรรยายทุกวัน อังคาร และพฤหัสบดี เกี่ยวกับสุขภาพ อนามัย ธรรมะ กฎหมาย และสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้จัดสาธารณูปการประดิษฐ์สิ่งของแก่สมาชิกที่สนใจ จัดทำหนังสือเผยแพร่แก่สมาชิกชมรม

2.4.4 ชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข 29 ช่วง-นุชเนตร จัดเผยแพร่และให้บริการสารนิเทศในรูปแบบการบรรยาย ฉายวีดิทัศน์เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย การประกอบอาหาร และธรรมะ นอกจากนี้ยังจัดห้องสมุดไว้บริการแก่สมาชิกของชมรม

แม้ว่าการเผยแพร่และให้บริการสารนิเทศที่หน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวจัดขึ้นจะทำให้ ผู้สูงอายุในประเทศไทยได้รับสารนิเทศมากขึ้น แต่จากการศึกษาของคณะอนุกรรมการการศึกษา วิจัยและวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ปรากฏว่าข่าวสาร ความรู้ ที่มีเนื้อหาสาระอันเป็น ประโยชน์ต่อผู้สูงอายุยังขาดแคลน ทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้รับข่าวสาร ข้อมูลที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต และการเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างถูกต้องเหมาะสม (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ 2528 : 9)

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นบรรณารักษ์ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสารนิเทศในแง่การจัดสรรและ ให้บริการสารนิเทศ รู้สึกตระหนักและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม เห็นว่า บรรณารักษ์ควรมีบทบาทในการให้บริการสารนิเทศแก่ผู้สูงอายุมากขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะการร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในการให้บริการสารนิเทศ

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความต้องการและการใช้ สารนิเทศของสมาชิกขององค์กรผู้สูงอายุ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น กระทรวง สาธารณสุข กรมอนามัย กรมประชาสัมพันธ์ กรมพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน สมาคมและชมรมผู้สูงอายุต่าง ๆ นำไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนางาน เผยแพร่และให้บริการสารนิเทศสำหรับผู้สูงอายุให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมและ สอดคล้องกับความต้องการและการใช้สารนิเทศของผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการและการใช้สารนิเทศของสมาชิกขององค์กรผู้สูงอายุ ในด้านเนื้อหา รูปแบบของสารนิเทศ วัตถุประสงค์ในการใช้สารนิเทศและแหล่งสารนิเทศที่ใช้
2. เพื่อศึกษาปัญหาในการใช้สารนิเทศของสมาชิกขององค์กรผู้สูงอายุ

แนว เหตุผล

สมาชิกขององค์กรผู้สูงอายุมีความต้องการและการใช้สารสนเทศด้านสุขภาพอนามัยมาก โดยสมาชิกขององค์กรผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้สารสนเทศเพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาสุขภาพและใช้สารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศที่เป็นบุคคล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีคุณสมบัติดังนี้
  - 1.1 อายุ 60 ปีขึ้นไป
  - 1.2 จบการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ขึ้นไป
  - 1.3 ปัจจุบันพักอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร
  - 1.4 เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร 4 แห่ง ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลศิริราช ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสงฆ์ และชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข 29 ช่วง-นุชเนตร
  - 1.5 การเลือกชมรมผู้สูงอายุเพื่อศึกษานี้ พิจารณาจากรายชื่อชมรมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร 12 แห่ง ที่กรมประชาสัมพันธ์รวบรวมเมื่อปี พ.ศ. 2532 ซึ่งผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลดังกล่าวด้วยตนเองจากทะเบียนรายชื่อสมาชิกทุกชมรม โดยคัดเลือกเฉพาะชมรมผู้สูงอายุที่มีการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น สัปดาห์ละครั้ง เดือนละครั้ง เป็นต้น และที่มีข้อมูลเกี่ยวกับชื่อ ที่อยู่ อายุ และระดับการศึกษาของสมาชิกครบถ้วน ปรากฏว่าได้ข้อมูลสมาชิกของชมรมทั้ง 4 แห่ง ดังนี้

ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ	จำนวนสมาชิก 55 คน
ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลศิริราช	จำนวนสมาชิก 212 คน
ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสงฆ์	จำนวนสมาชิก 128 คน
ชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข 29 ช่วง-นุชเนตร	จำนวนสมาชิก 103 คน
	รวม จำนวนสมาชิก 498 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 222 คน มีวิธีการกำหนดขนาดและสุ่มตัวอย่างดังนี้

2.1 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ Taro-Yamane ว่าด้วยหลักความแปรผันร่วมกันระหว่างขนาดของกลุ่มกับความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้น (ระคอง กรรณสูตร 2528 : 10)

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{1 + Ne^2} \quad \text{เมื่อระดับความมีนัยสำคัญเป็น } .05 \quad (e = .05)$$

เมื่อ N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของตัวอย่างประชากร

e = ความคลาดเคลื่อน (ของข้อมูลที่เกิดขึ้นรวบรวมได้จากตัวอย่างประชากร) เท่าที่ยอมรับได้

$$\text{แทนค่า } n = \frac{498}{1 + 498 \times (.05)^2} = \frac{498}{1 + 1.245}$$

$$\text{ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง} = 221.83 = 222 \text{ คน}$$

2.2 การสุ่มตัวอย่าง เมื่อได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างแล้ว จะสุ่มตัวอย่างประชากรแบบแบ่งชั้นหรือพวก (Stratified Random Sampling) จากประชากรเป้าหมายอย่างเป็นสัดส่วน โดยแยกตามระดับการศึกษาของประชากร เมื่อคำนวณตามสัดส่วนแล้วไม่ถึง 1 คิดเป็นผู้สูงอายุ 1 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม มีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วารสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
2. สร้างเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามโดยแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ
  - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ รายได้ ลักษณะการพักอาศัย กิจกรรมที่ทำเป็นประจำ
  - ตอนที่ 2 ความต้องการและการใช้สารนิเทศ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการใช้สารนิเทศ ความต้องการและการใช้สารนิเทศด้านเนื้อหา ด้านรูปแบบ และการใช้แหล่งสารนิเทศ
  - ตอนที่ 3 ปัญหาในการใช้สารนิเทศและข้อเสนอแนะ
3. ทดสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยนำไปทดสอบกับผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลศิริราช จำนวน 12 คน ซึ่งไม่อยู่ในกลุ่มของผู้ที่ได้รับเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาข้อบกพร่องและนำมาแก้ไขปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
4. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยส่งแบบสอบถามด้วยตนเอง จำนวน 222 ฉบับ ไปยังผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ (24 ฉบับ) ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลศิริราช (95 ฉบับ) ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสงฆ์ (57 ฉบับ) และชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข 29 ช่วง-นุชเนตร (46 ฉบับ)
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมจากแบบสอบถามทั้งหมด โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติด้านสังคมศาสตร์ (SPSS-X Statistical Package for the Social Science) โดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
6. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
7. อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบความต้องการ การใช้ และปัญหาในการใช้สารนิเทศของสมาชิกขององค์กรผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

2. เป็นแนวทางแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ* ในการผลิตเผยแพร่ และ จัดบริการสารนิเทศที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพ ชีวิต และสนองนโยบายของแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ความต้องการสารนิเทศ หมายถึง ความต้องการให้ได้มาซึ่งสารนิเทศด้านเนื้อหา รูปแบบของสารนิเทศ เพื่อนำมาใช้ในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ

การใช้สารนิเทศ หมายถึง การนำสารนิเทศที่ค้นหาหรือได้รับมาใช้ในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ (ได้แก่ เพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ เพื่อแก้ปัญหา สุขภาพ เป็นต้น

แหล่งสารนิเทศ หมายถึง แหล่งที่รวบรวมและเผยแพร่สารนิเทศ ได้แก่ แหล่งที่เป็น บุคคล สถาบัน สื่อมวลชน และสารนิเทศที่เป็นสมบัติส่วนตัว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการและการใช้สารนิเทศของผู้สูงอายุในประเทศไทย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการและการใช้สารนิเทศของผู้สูงอายุ ในประเทศไทย พบว่ามีผู้ศึกษาไว้ดังนี้ พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ (2523) ศึกษาเรื่อง ความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเอง และปัญหาบางประการของผู้สูงอายุ นิศา ชูโต (2525) ศึกษาเรื่องคนชราไทย ดวงฤดี ลาศุขะ (2527) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ

* หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัย กรม ประชาสงเคราะห์ กรมพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน หอสมุดประชาชน สมาคมและ ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น

คัดสรรกับการปรับตัวของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ วิรัช แผ้วสกุล (2528) ศึกษาเรื่องความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของผู้สูงอายุสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จวีรรณ แก้วพรหม (2530) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมที่รับรู้กับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร พัฒนสุดา สอนชื่อ (2531) ศึกษาเรื่องการศึกษาความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของข้าราชการบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการในกรุงเทพมหานคร ชฎาภรณ์ จันทรประเสริฐ (2532) ศึกษาเรื่องความสนใจในการอ่านหนังสือ อนุสรณ์งานศพของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน นีวัต กลิ่นงาม (2532) ศึกษาเรื่องสภาพปัญหาความต้องการ เป้าหมายชีวิต และการเตรียมตัวของผู้สูงอายุ อภิญญา โสมสิน และคณะ (2532) ศึกษาเรื่องปัญหาความต้องการและทัศนคติของผู้สูงอายุที่มาใช้บริการ ๓ ตึกตรวจโรคผู้ป่วยนอกโรงพยาบาลศิริราช มาลี รัชตะนาวิณ (2534) ศึกษาเรื่องความต้องการในการรับบริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา และวิมลชาอุษนบท (2534) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดโครงการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุในชนบทขอนแก่น ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ความต้องการสารนิเทศด้านเนื้อหา

จากการศึกษาของวิรัช แผ้วสกุล (2528) พบว่า เนื้อหาความรู้ที่ผู้สูงอายุสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการต้องการ ได้แก่ ข่าวสาร ความรู้ ข้อมูล หรือกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บเบื้องต้น การรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับวัย การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย การรักษาสุขภาพจิตที่ดีในชีวิตประจำวัน หลักจิตวิทยาในการดำรงชีวิตประจำวัน และการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลต่างวัย ส่วนพัฒนสุดา สอนชื่อ (2531) พบว่า ข้าราชการบำนาญกระทรวงศึกษาธิการในกรุงเทพมหานครต้องการเนื้อหาความรู้ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ในระดับปานกลาง สำหรับชฎาภรณ์ จันทรประเสริฐ (2532) พบว่า เนื้อหาในหนังสืออนุสรณ์งานศพที่ผู้สูงอายุสนใจในระดับมาก ได้แก่ พุทธศาสนาและหลักธรรม ชีวประวัติบุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย สารคดีการท่องเที่ยว และเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย ศิลปะทั่วไป ตำรายาสมุนไพร และยาแผนโบราณ และดนตรี ส่วนเนื้อหาที่ผู้สูงอายุสนใจในระดับปานกลาง ได้แก่ การแพทย์และเรื่องราวที่เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ต่างประเทศ ปัญหา

สังคมและสวัสดิภาพสังคม สารคดีท่องเที่ยว และเรื่องเกี่ยวกับต่างประเทศ สุภาชิต คำพึงเพย
จิตรกรรม ประติมากรรม และเนื้อหาที่ผู้สูงอายุสนใจในระดับน้อยคือกฎหมาย มาลี รัชตะนาวิน
(2534) พบว่า ผู้สูงอายุต้องการรับบริการทางการศึกษานอกโรงเรียนด้านสุขภาพในระดับ
ปานกลาง ต้องการความรู้ด้านสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตอยู่ในระดับมาก ต้องการรับ
บริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับเรื่องการใช้จ่ายเงินจากรายได้
ประจำเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และข่าวสารเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันในระดับมาก
ในด้านสังคมผู้สูงอายุต้องการรับบริการทางการศึกษานอกระบบทางด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง
นอกจากงานวิจัยดังกล่าวแล้วจากการศึกษาของวิมล ชาอุษนบท (2534) ยังพบว่า ผู้สูงอายุ
ต้องการสารนิเทศด้านสุขภาพในระดับมาก ส่วนเนื้อหาด้านจิตวิทยา สังคม และเศรษฐกิจ ผู้สูง
อายุต้องการในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพัฒนาสุดา สอนชื่อ แต่สำหรับ
เนื้อหาด้านสุขภาพนั้น พัฒนาสุดา สอนชื่อ พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการในระดับปานกลาง
เท่านั้น

ความต้องการและการใช้สารนิเทศด้านรูปแบบ

วิรัช แผ้วสกุล (2528) พบว่า ผู้สูงอายุสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
ต้องการรูปแบบของวัสดุตีพิมพ์ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ส่วนฉวีวรรณ แก้วพรหม
(2530) พบว่า การพบปะพูดคุยกับบุคคลในสังคมเป็นรูปแบบที่ผู้สูงอายุใช้มาก นอกจากนี้ยัง
พบว่ารูปแบบการบรรยายเป็นบริการที่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ต่าง ๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้
ผู้สูงอายุมีการดูแลสุขภาพที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิญญา โสมสิน และ
คณะ (2532) พบว่า สมาชิกของชมรมผู้สูงอายุพอใจในรูปแบบการบรรยายที่มีวิทยากรที่มี
ความรู้มาให้คำแนะนำ ชักถามเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น วิมล
ชาอุษนบท (2534) ยังพบว่า การอภิปราย การสาธิต เป็นรูปแบบที่ผู้สูงอายุต้องการ

แหล่งสารนิเทศที่ผู้สูงอายุใช้

จากงานวิจัยของพีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ (2523) พบว่า โทรทัศน์และ
วิทยุ เป็นแหล่งสารนิเทศที่ผู้สูงอายุใช้เป็นเพื่อนยามว่างหรือเหงา ส่วนนิตยา ชูโต (2525)
พบว่า แหล่งที่ผู้สูงอายุใช้มากในการปรึกษา เพื่อแก้ปัญหา หรือคลายความวิตกกังวลคือครอบครัว
รองลงมาได้แก่ เพื่อน ๆ และพระ สำหรับดวงฤดี ลาสุยะ (2527) พบว่า ผู้สูงอายุได้รับ

คำแนะนำเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยจากแพทย์และพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นจากงานวิจัยของ นีวัตี กลิ่นงาม (2532) พบว่า วิทยุเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดของผู้สูงอายุในชนบท ส่วนโทรทัศน์เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดของผู้สูงอายุในเทศบาลและตัวอำเภอ รองลงมาคือ บุคคลในครอบครัว และพบว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐและหนังสือพิมพ์มีบทบาทน้อยมาก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการและการใช้สารสนเทศของผู้สูงอายุในประเทศ

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการและการใช้สารสนเทศของผู้สูงอายุในประเทศ ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้ Davis (1972) ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงพรรณนาเกี่ยวกับโทรทัศน์ในการดำรงชีวิตของประชากรผู้สูงอายุ Hwang (1972) ศึกษาเรื่อง การแสวงหาสารสนเทศและผู้นำทางความคิดในกลุ่มผู้สูงอายุชาวอเมริกัน Stojanvie (1972) ศึกษาเรื่อง การเผยแพร่สารสนเทศเกี่ยวกับการประกันสุขภาพไปยังผู้ที่มีรายได้ต่ำที่อาศัยอยู่ในชนบท Williamson and Stayner (1980) ศึกษาเรื่องความต้องการสารสนเทศและห้องสมุดของผู้สูงอายุในเมือง Melbourne เขต Ringwood และ Croydon ประเทศออสเตรเลีย และ Capella and Greco (1987) ศึกษาเรื่อง แหล่งสารสนเทศที่ผู้สูงอายุใช้เพื่อการตัดสินใจด้านการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ความต้องการสารสนเทศของผู้สูงอายุด้านเนื้อหา

จากงานวิจัยของ Hwang (1972) พบว่า เนื้อหาของสารสนเทศที่ผู้สูงอายุสนใจมาก ได้แก่ เหตุการณ์ของโลกและประเทศ การประกันสุขภาพ รองลงมาได้แก่ เรื่องราวของท้องถิ่นและสุขภาพ ส่วนสารสนเทศด้านการเลือกซื้อสินค้าและกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจน้อย ส่วน Williamson และ Stayner (1980) พบว่า เนื้อหาของสารสนเทศที่ผู้สูงอายุต้องการในระดับมาก ได้แก่ สารสนเทศด้านการขนส่ง ที่อยู่อาศัย สุขภาพและโภชนาการ การรักษาพยาบาล สวัสดิการ การรักษาและซ่อมแซมบ้าน และความสัมพันธ์ในครอบครัว

การใช้แหล่งสารสนเทศของผู้สูงอายุ

จากงานวิจัยของ Davis (1972) พบว่า โทรทัศน์เป็นแหล่งสารสนเทศที่สำคัญของผู้สูงอายุ และจากงานวิจัยของ Hwang (1972) พบว่า สื่อมวลชนเป็นแหล่งสารสนเทศที่ผู้สูงอายุใช้ในสารสนเทศด้านเหตุการณ์ของโลกและประเทศ เรื่องราวของชุมชนในท้องถิ่น

การเลือกซื้อสินค้า และกิจกรรมในเวลาว่าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Davis นอกจากนี้ Hwang ยังพบว่า ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น แพทย์ และเจ้าหน้าที่ด้านสวัสดิการสังคม เป็นแหล่งสารนิเทศที่สำคัญของผู้สูงอายุในเรื่องสุขภาพและการประกันสุขภาพ ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของ Stojanovic (1972) พบว่า ผู้สูงอายุได้รับทราบเรื่องราวเกี่ยวกับการป้องกันสุขภาพจากวิทยุและโทรทัศน์ ส่วนงานวิจัยของ Williamson and Stayner (1980) พบว่า แหล่งสารนิเทศที่ผู้สูงอายุใช้ ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน/เพื่อนบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Capella and Greco (1987) ที่พบว่า แหล่งสารนิเทศที่ผู้สูงอายุใช้เพื่อการตัดสินใจท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน รองลงมาได้แก่หนังสือพิมพ์

จากงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า เนื้อหาของสารนิเทศที่ผู้สูงอายุต้องการ สามารถแบ่งเป็นด้านกว้าง ๆ ได้ดังนี้คือ ด้านศาสนาและความเชื่อ วัฒนธรรม กฎหมาย ความปลอดภัย ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย สวัสดิการสังคม การท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์ ชิวประวัติ และความรู้ทั่วไป สำหรับรูปแบบของสารนิเทศที่ผู้สูงอายุใช้ ได้แก่ วัสดุพิมพ์ การสาธิต การอภิปรายหรือบรรยาย และการสนทนา โดยใช้แหล่งสารนิเทศที่เป็นบุคคลและสื่อมวลชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาของสารนิเทศหรือแหล่งสารนิเทศที่ผู้สูงอายุใช้มักเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวของผู้สูงอายุทั้งสิ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย